

TARIX DARSLARIDA O‘QUVCHILARNI MILLIY VA UMUMINSONIY QADRIYATLAR RUHIDA TARBIYALASH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH YO‘LLARI

Usmonova Matluba Nosirovna

O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligining ixtisoslashtirilgan maktab-internat oliy toifali tarix fani o‘qituvchisi, mustaqil tadqiqotchisi
<https://doi.org/10.53885/edinres.2024.02.1.051>

Annotatsiya. Jahon taraqqiyotida globallashtirish tobora avj olib borayotgan, shiddatli o‘zgarishlar sodir bo‘layotgan murakkab zamonda, axloqiy tarbiyada milliy va umuminsoniy fazilatlarining o‘rnini o‘rganish, tahlil qilish va aniqlash, yosh avlodni tarbiyalash tarixiy zarurat va davr talabidir. Mamlakatimiz fuqarolari va o‘quvchilari orasida milliy-mafkuraviy tarbiya ishlarini takomillashtirish, shuningdek, bugungi kunda jamiyatda kuchayib borayotgan loqaydlik, beparvolik, milliy qadriyatlarimizga bepisandlik kabi ijtimoiy illatlar jamiyat va davlat uchun zararli ekanligini yoritib berish g‘oyat dolzarb. Ushbu maqolada avloddan avlodga meros bo‘lib qoladigan milliy va umuminsoniy qadriyatlarni tarix darolarida tarbiyalash usullari haqidagi fikrlar ilgari surilgan.

Kalit so‘zlar; Milliy va umuminsoniy fazilatlar, milliy urf-odatlar, oila, mahalla, ahloqiy madaniyat.

НАЦИОНАЛЬНЫЕ И ОБЩЕЧЕЛОВЕЧЕСКИЕ ИДЕИ, ОСНОВАННЫЕ НА БОГАТОМ НАСЛЕДИИ ПРЕДКОВ

Усмонова Матлуба Носировна

Внутренние дела Республики Узбекистан специалист министерства школа-интернат высшей категории преподаватель истории, независимый исследователь

Аннотация. Сложные времена, когда в мировом развитии ускоряется глобализация, где происходят кардинальные изменения, изучение, анализ и определение места национальных и общечеловеческих качеств в нравственном воспитании, воспитании подрастающего поколения является исторической необходимостью и требованием раз. Весьма актуально совершенствовать национально-идеологическое воспитание среди граждан и студентов нашей страны, а также пролить свет на то, что такие социальные пороки, как равнодушие, безразличие, неуважение к нашим национальным ценностям, которые сегодня возрастают в обществе, наносят вред обществу и государству. В данной статье выдвигаются идеи о методах воспитания национальных и общечеловеческих ценностей, которые передаются из поколения в поколение на уроках истории.

Ключевые слова. Национальные и общечеловеческие качества, национальные традиции, семья, соседство, нравственная культура.

PEDAGOGICAL OPPORTUNITIES FOR CULTIVATING NATIONAL AND UNIVERSAL QUALITIES IN STUDENTS OF SPECIALIZED BOARDING SCHOOLS

Usmonova Matluba Nosirovna

Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan specialized of the ministry the boarding school is of the highest category history teacher, independent researcher

Abstract. In the complex times, when globalization is accelerating in the world development, where drastic changes are taking place, studying, analyzing and determining the place of national and universal qualities in moral education, educating the young generation is a historical necessity and a demand of the times.

It is very urgent to improve national-ideological education among the citizens and students of our country, as well as to shed light on the fact that social evils such as indifference, indifference, disrespect for our national values, which are increasing in society today, are harmful to society and the state. In this article, ideas about methods of education of national and universal values that are inherited from generation to generation in history lessons are put forward.

Keywords; National and universal human qualities, national traditions, family, neighborhood, moral culture

Kirish. O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan islohotlarning bosh negizida zamonaviy, bilimlarni mustahkam egallagan, intellektual-salohiyatli, bilimli, iqtidorli raqobatbardosh kadrlarni tayyorlashda o'quvchilarni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash, ularning ma'naviy-ahloqiy tarbiyasi, aqliy salohiyati hamda individual-shaxsiy fazilatlarini rivojlanishi alohida ahamiyatlidir. Demak, ixtisoslashtirilgan maktab-internat o'quvchilarini milliy va umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlik ruhida tarbiyalash orqali ta'lim-tarbiyaviy faoliyatda ijtimoiy munosabatlarga kirishishini hisobga olgan holda milliy o'zlikni anglashi, millat taqdiri va kelajagi uchun qayg'ura oladigan, vatanparvar yoshlarni tarbiyalash masalasi muhim o'rin tutadi.

Mamlakatimizda ta'lim-tarbiya sohasida olib borilayotgan ishlar samaradorligini oshirish hamda o'quvchilarning bilimi milliy va umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlik ruhida tarbiyalanishiga bugungi kunda umumiy o'rta ta'lim muassasalari bilan bir qatorda ixtisoslashtirilgan maktab-internatlarida o'quv-tarbiya jarayoni samarali tashkil qilish, yoshlarning zamonaviy ta'lim talablari darajasi bo'yicha o'zi bilimini muntazam oshirib borishi, yuksak ahloqiy-ma'naviyatli, ma'naviy yetuk, barkamol avlodni, jismonan sog'lom shaxsni ta'lim-tarbiya asosida kamolga yetkazish, ularning kreativ-ijodkorligini, kasbiy-ahloqiy, ma'naviy-tarbiyaviy sifatlarini uyg'unlikda rivojlantirish orqali oshirish borasida tizimli ishlar amalga oshirib kelinmoqda.

Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Miromonovich Mirziyoev[1; 39-b.] jamiyat hayotida yosh-avlod va ularning xalq oldida mas'uliyatiga e'tibor berar ekan: "Yoshlarimiz, jamiyatimiz va mamlakatimizning kelajagi uchun strategik ahamiyatga ega[1]" deb ta'kidlar ekan mamlakatimiz ta'lim va fan sohasida amalga oshirilayotgan tub islohotlarda ham o'z samarasini ko'rsatmoqda. Shuning uchun, yosh-avlodning jamiyatda o'z intellektual salohiyati va o'z iste'dod va iqtidorini namoyon etishi uchun barcha imkoniyatlar yaratib berilmoqda.

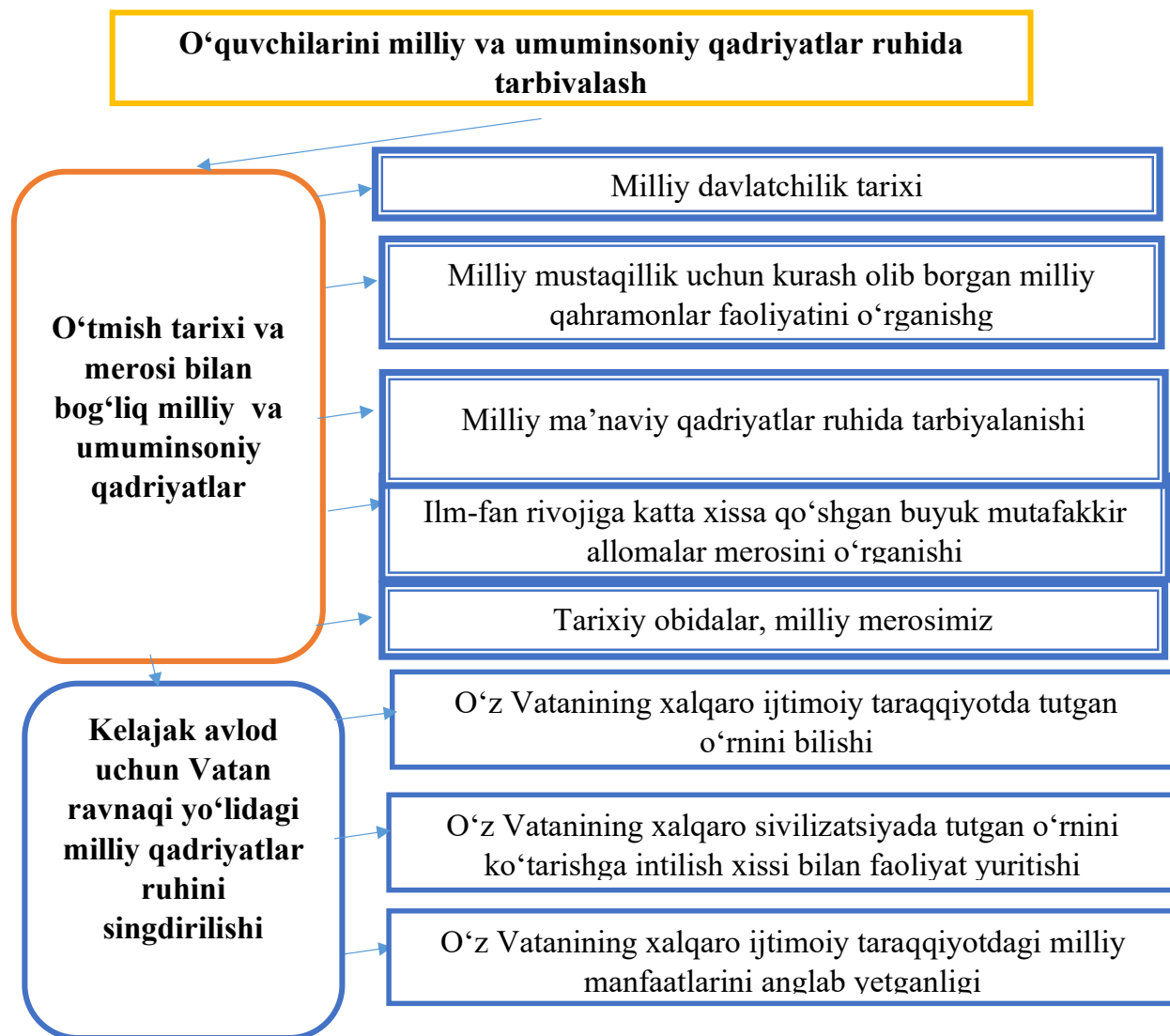
Ma'lumki, ixtisoslashtirilgan maktab-internatlar o'quvchilarini ulug' ajdodlarimizning munosib vorislari ekanliklari, ayni vaqtda, jahon va zamonning umumbashariy yutuqlarini egallash ruhida tarbiyalash muhim ahamiyat kasb etmoqda. Mustaqillik yillarida ajdodlarimizning sh'ani-shuxrati qayta tiklandi va e'zozlandi, ta'lim muassasalarida ularning ijodlari, mehnat faoliyatlari, hayotiy kechinmalari va hikmatli hamda fazilatli ishlari haqida o'rganish va tadqiqotlar olib borish keng yo'lga qo'yildi. BMTning "Yoshlar strategiyasi"da ta'kidlanganidek: "Yoshlar siyosida eng qimmatli va o'ta muhim resurslar mujassam topgan bo'lib, unga har qancha investitsiya kiritrsa arziydi, chunki bu sarmoyalar bir necha barobar ziyoda bo'lib qaytadi".[2;251-b]

Jumladan, hozirgi vaqtda respublikamiz umumta'lim ta'lim muassasalarida o'quvchilarning milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalashini rivojlantirishda ma'naviy-ahloqiy, tarbiyaviy mezonlarga, ta'limning shakl, metod, vositalari, mexanizmlarini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. O'quvchilarg ta'lim va tarbiya berishning barcha bosqichlarini texnologik jihatdan modernizatsiyalashtirish, hozirgi zamonaviy ta'lim sharoitidan kelib chiqib ta'lim tizimida muhim strategik ustuvor yo'nalishlarda olib borilayotgan islohotlar hamda milliy qadriyatlarga sodiqlik ruhida tarbiyalash bo'yicha muhim ustuvor vazifalarni bajarish masalasini davrning o'zi taqozo etmoqda. Bunda "Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi"ning ma'naviy yo'nalishlari va bugungi shiddatli, globallashtirish jarayonlarida yuzaga kelayotgan muammolarni bartaraf etish yo'llari hisobga olingan. Milliy va umuminsoniy qadriyatlar o'zi tug'ilib o'sgan Ona yurtga ehtirom, unga sadoqatlik, kamtarlik, mardlik, ota-onaga va kattalarga doim hurmat ko'rsatish, intizomlilik, yordamga muhtojlarga shafqatli bo'lish kabi ezgu fazilatlarini, adolatparvarlik, insonparvarlik, halollik, tinchlikni qadrlash kabi ezgulikka yo'g'rilgan qadriyatlarni ixtisoslashtirilgan maktab-internat o'quvchilarida singdirish orqali tarbiyalashning pedagogik jarayon modelini aratishni belgiladik.

Ixtisoslashtirilgan maktab-internat o'quvchilarini milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash bo'yicha o'quvchilarni ahloqiy-tarbiyalash, uning milliy g'ururi, ongini oshirish muhim o'rin tutmoqda. Jumladan, yosh avlod tarbiyasi, uning ertangi kunga ishonch ruhida tarbiyalashi, kelajak masalasi ma'naviy kamoloti, balki jamiyat taraqqiyotini ham belgilashda muhim ustuvor vazifalardandir. Bizga ma'lumki, o'quvchilarini milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash ma'naviy-ahloqiy qadriyatlarning egallanganligi, ta'limning barcha sohalari bo'yicha bilimga ega bo'lishi, ijtimoiy-gumanitar fanlar o'qitish jarayonida bilim, ko'nikma, malakalarga ega bo'lishi, milliy qadriyatlarga sodiqlik, odob-axloq tamoyillarini egallashi, shaxsning mustaqil rivojlanishiga motivli intilishi, milliy iftihar ruhida tarbiyalashda vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirish, o'ziga ishongan raqobatbardosh kadrlar etib tarbiyalashda ta'limning shakl, metod va vositalarni o'quv-tarbiya jarayonida qo'llashni

taqozo etadi.

Hozirgi vaqtda ta'lim tizimining samaradorligini oshirish maqsadida zamonaviy texnika va innovatsion ta'lim texnologiyalarini amaliyotda qo'llashda milliy va umuminsoniy qadriyatlardan foydalanish alohida ahamiyat kasb etadi. Ijtimoiy gumanitar fanlar tizimida "Tarbiya" fani tizimi metodik asosini yaratish maqsadida ijtimoiy-gumanitar fanlar bo'yicha bilimlarini yanada chuqurlashtirish va mustahkamlash bo'yicha, bilim, ko'nikma va malakalar hosil qilish, mantiqiy tafakkuri va kreativ – ijodiy sifatlarini rivojlantirish, o'quvchilarni emotsional-irodaviy tafakkurini oshirib borish bo'yicha ishlarni takomillashtirish zarur.

1-rasm O'quvchilarini milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalashning ta'sir jihatlari

Ushbu rasmda o'quvchilarini milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalashda, milliy ongning har tamonlama millat yagona tili, urf-odatlarini, an'analarini, qadriyatlarini va ma'naviyati yuqoriga, oddiydan murakkabga tomon rivojlanib borishining muhim mezonini ekanligi ko'rsatilgan. O'quvchilarini milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalashni ham har bir millatning o'z-o'zini anglashi vatan kelajagi yo'lidagi mas'uliyatligiga tarixiy bilimlar orqali munosabatini oshirish bilan alohida o'rin tutadi.

Bu borada tadqiqotlar olib borgan H.Giesecke o'z tadqiqotlarida maktablarda milliy va

umuminsoniy qadriyatlar ta'limi o'quvchilarda shakllantirilishi kerak bo'lgan qadriyatlarni uzatishga qanday hissa qo'shishi mumkinligining uchta jihatini ko'rsatib o'tadi. Unga ko'ra, birinchi navbatda, bolalarda milliy va umuminsoniy qadriyatlarning shakllanishining asosiy qismi ularning yoshi va zamon modasidan kelib chiqadigan tanlovlar bilan bog'liq bo'lib, ularning bir qismi ommaviy axborot vositalari, ya'ni bolalar o'z hayotlarini olib boradigan ijtimoiy sohalar, faqat kichik bir qismini o'qituvchilar tashkil etadi. Boshqacha qilib aytganda, o'qituvchilar o'quvchilarda milliy va umuminsoniy qadriyatlarni shakllantirish jarayonini mustaqil shaklda yarata olmaydilar, ular faqat to'ldiruvchi va tuzatuvchi pozitsiyada aralashishlari mumkin. O'qituvchilarning milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash va qadriyatlar nuqtai nazaridan maktabdan tashqarida ta'sir o'tkaza olmasligi bu sohadagi pedagoglarning ta'sirini cheklaydi. [4;236-b]

Ikkinchidan, xolislik tamoyiliga ko'ra, o'qituvchilar mafkuradan yuqori darajada, asosan kasbiy tashvishlar bilan ishlaydilar. Maktabning maqsadi "to'g'ri" qadriyatlarni targ'ib qilish yoki ularni o'quvchilarning ongi va qalbiga o'tkazish bo'lishi bilan birga, maktablar davlat muassasasi bo'lganligi sababli, ular konstitutsiya ko'rsatmalarga, umumiy huquqiy qoidalar va qarorlarga va shundan kelib chiquvchi qadriyatlar va me'yorlarga bog'liqdir. Ammo bu milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash masalasida maktablarning rolini ikkinchi darajali ahamiyatga ega ekanligini anglatmaydi. Maktablar vositachi va tarbiyachi rolida mustahkam pozitsiyada qolaveradi.

Va nihoyat, milliy qadriyatlar ijtimoiy munosabatlar va xatti-harakatlarda qanchalik mujassamlangan bo'lsa, ular tushunarli va tajribali bo'ladi. Maktabning qadriyatlarni tarbiyalash jarayoniga ta'siri qo'llab-quvvatlash va yordam berishga asoslanadi.

Milliy va umuminsoniy qadriyatlar bolalikdan mavhum emas, balki ularni hayotda ijtimoiy xatti-harakatlar sifatida idrok etishi mumkin. Shu nuqtai nazardan qaraganda, ijtimoiy ta'lim va qadriyatlar ta'limi ikki xil tushuncha sifatida bir-biriga bog'langan. Qadriyatlarni o'rganish, asosan, shaxsiy harakatlar chegaraga, ya'ni qoidalar va me'yorlarga yetib kelganida va o'zaro ta'sir bilan muvozanatlashganda sodir bo'ladi. Ota-onalar va o'qituvchilar bolaning ichki dunyosini xushmuomalalik bilan bog'laydigan ichki hisob-kitoblarga yordam beradi. Shu nuqtai nazardan, maktablarda milliy va umuminsoniy qadriyatlar ta'limi maxsus va yangi soha emas, u allaqachon qilingan yoki qilinishi kerak bo'lgan narsalarni, mavzularni ta'kidlash va tushuntirishdan iboratdir. [4;238-b]

Tarix darslarini zamon talablari asosida o'qitishda pedagoglar asosan o'quvchilarda mavzuga nisbatan diqqatini kuchaytirib, e'tiborni tortish ko'nikmasini hosil qiladilar. Darsning barcha bosqichida muloqat qilish orqali o'quvchilarda fikrlash ko'nikmasini shakllantiradilar. Ma'lumotlarni emotsional ya'ni hissiy, ta'sirchan qilib tanishtirish: hissiyotlar qanchalik turli-tuman bo'lsa, dars shuncha samarali bo'ladi. O'qituvchi o'z darsini mustaqil tahlil etolmas ekan, u darslarning bir butun tizimini tuzish va rejalashga, o'z pedagogik mahorati saviyasini tanqidiy baholashga erisholmaydi. Tarix fanini o'qitish jarayonida o'qituvchi o'quvchilarga ta'lim va tarbiya berish hamda ularni rivojlantirishdek bir-biri bilan uzviy bog'liq vazifalarni hal etishi kerak. Bilimlarni chuqur egallash esa faktlarni tahlil qilish va umumlashtirish, voqea va hodisalarni taqqoslash, ularni mustaqil baholash hamda xulosa chiqarish ko'nikmalarini rivojlantirishni, shuningdek, tarixiy manbalar, xaritalar bilan mustaqil ishlash bo'yicha amaliy ko'nikmalarni hosil qilish, og'zaki va yozma nutqni rivojlantirishni taqozo etadi. [5;5-b]

Xulosa shuki, ta'lim-tizimining samaradorligini oshirishda avvalo o'quvchilarini milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash yuzasidan bilim darajasini oshirish zarur, chunki, kreativ qobiliyatini rivojlantirish orqali tafakkuri doirasi xarakteri chiniqqanligi, ma'naviy-axloqiy tarbiyaviy xislati, emotsional-irodaviy psixologik sifatleri, o'quvchilarini milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash bo'yicha bilim, ko'nikma va malakalarga ega ekanligi, o'qituvchining kasbiy-ijtimoiy pedagogik faoliyat jarayoniga tayyorgarligi asosida o'quvchilarga o'z bilim sohasida bilish va ta'lim olish jarayonini shunga nisbatan tashkil etish

bo'yicha ishlarni samarali yo'lga qo'yish maqsadga muvofiq. Jamiyatdagi ma'naviy tiklanish milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalanishi, kelajakka nigoh tashlashi, o'zlikni anglash tufayli inson o'tmishini xotirlaydi, buguni bilan taqqoslaydi, xulosa chiqaradi va shu asosida rivojlantiradi. Ya'ni o'quvchilarini milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash orqali ularni shaxs darajasiga ko'tarib, jamiyatning ma'naviy rivojida o'ziga xos ahamiyat kasb etib, ma'naviy kamolot sari yetaklaydigan ruhiy kuch bo'lib tarbiyalanishi ham muhimdir.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. –T.: O'zbekiston, 2017. – 30 b.

2. Mirziyoev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – T.: O'zbekiston, 2021. 262, 251-b.

3. Mirziyoyev Sh.M. Konstitutsiya – erkin va farovon hayotimiz, mamlakatimizni yanada taraqqiy ettirishning mustahkam poydevoridir. – T.: O'zbekiston, 2018. – 30 b.

4. Giesecke H. Was kann die Schule zur Werteerziehung beitragen?, (Eds: Sabine Gruehn, Gerhard Kluchert, Thomas Koinzer), Was Schule macht: Schule, Unterricht und Werteerziehung. Basel:Beltz Verlag, 2004, p. 236.

5. O'qituvchilar uchun metodik qo'llanma - T.: Yangi nashr, Respublika ta'lim markazi, 2022, - 252 b.